

РОМАНЧЕНКО Алла Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна;
тел.: (048)776-14-80; e-mail: apromanchenko@ukr.net; ORCID ID: 0000-0001-6870-2429

ЕЛІТАРНА МОВНА ОСОБИСТІСТЬ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ТА ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСАХ: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. *Об'єкт вивчення* – епістолярний та щоденниковий дискурси, *предмет* – аспекти дослідження мовної особистості. *Мета* розвідки – проаналізувати специфіку дослідження елітарної мовної особистості в межах епістолярного й щоденникового дискурсів. Використано описовий і зіставний *методи*. *У результаті* дослідження узагальнено і уточнено специфіку елітарної мовної особистості, її основні параметри, різновиди епістолярного дискурсу, особливості автокомунікації. Окремлено аспекти вивчення мовної особистості в лінгвістиці в досліджуваних дискурсах, сконцентровано увагу на прагматичних можливостях самовираження в них, схарактеризовано ступінь розроблення проблеми. *Практичне застосування* результатів можливе в дослідженнях мовної особистості в інших дискурсах і дискурсивних практиках. **Висновки.** Вибір мовних особистостей для дослідження епістолярного та щоденникового дискурсів мотивується такими факторами: належністю до елітарної національної мовленнєвої культури; публічним статусом; непересічністю особистості, її оригінальним мисленням та індивідуальною манерою письма. Модельна елітарна мовна особистість належить до творчої інтелігенції, опікується проблемою митця в суспільстві та історії, відзначається рефлексивною свідомістю, має високий рівень комунікативної й мовленнєвої компетентності, характеризується свободою дискурсивних виявів. Усебічне осмислення духовних, моральних та естетичних цінностей, ідіостилістичних особливостей особистості стає можливим за умови опрацювання її різних іпостасей. Розглядувані дискурси демонструють індивідуальність і неповторність аналізованих мовних особистостей. У них репрезентовано національну картину світу через погляди неординарних людей певної історичної епохи та загальнокультурний потенціал етносу.

Ключові слова: елітарна мовна особистість, епістолярний дискурс, щоденниковий дискурс, мовленнєва культура, комунікативна поведінка, епістолярій, щоденник.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Антропоцентрична парадигма насамперед передбачає звернення до людини, вивчення особливостей вираження її в мові й комунікації. Мовна особистість в усі часи виявляє себе в різних дискурсах і дискурсивних практиках. Науковці зосереджують увагу як на конкретних, так і на узагальнених мовних особистостях. Досліджувані дискурси зазвичай співвідносять із важливими сферами життєдіяльності людини. Об'єктом лінгвістичних праць стає мовна особистість в епістолярному (С. К. Богдан, О. В. Братанич, А. П. Загнітко, Ю. М. Караулов, А. В. Кур'янович, М. О. Лаппо, Л. І. Мацько, В. Я. Парсамова, Л. М. Салімова), щоденниковому (Л. В. Дейна, С. Є. Ігнат'єва, Т. А. Космеда, М. О. Лаппо), публіцистичному (А. А. Ашева, І. В. Данильченко), політичному (С. В. Єрьоменко, О. В. Луньова, Н. В. Петлюченко), художньому (Т. І. Должикова, Т. Ф. Осіпова), професійному (Н. Д. Бабич, В. Д. Дружиніна, Т. А. Космеда, Т. В. Кочеткова, Г. І. Крохмальна, О. М. Семенов, М. С. Силантьєва, І. А. Синиця), сімейному (Ф. С. Бацевич і В. С. Чернуха та ін.) дискурсах, системі їхніх різновидів. Було описано мовлення неординарних впізнаваних мовних особистостей світової величини, які привертати й продовжують привертати увагу дослідників, є зразком служіння науці й суспільству.

Огляд останніх публікацій. Останнім часом посилюється інтерес до особистостей, які яскраво репрезентують ту чи ту галузь діяльності, досягли успіху, мають вагомі наукові здобутки, літературну спадщину, поціновувані сучасниками та нащадками. Видатними ученими, вишуканими майстрами слова, епістолярій яких було вже обрано матеріалом для наукових досліджень, є В. І. Вернадський, М. Л. Гаспаров, Д. С. Лихачов, О. Ф. Лосєв, Ю. М. Лотман, О. О. Реформатський, Ю. В. Шевельов; О. П. Довженко, О. Т. Гончар, К. І. Чуковський, Т. Г. Шевченко та ін. Детальніше про це йтиметься в нашій науковій розвідці, що ґрунтується на методологічних засадах, окреслених вітчизняними та закордонними мовознавцями.

Мета розвідки – проаналізувати специфіку дослідження елітарної мовної особистості в межах епістолярного й щоденникового дискурсів. Її завдання – сформулювати чинники вибору особистостей для аналізу дискурсивних практик; визначити різновиди епістолярного й щоденникового дискурсів; схарактеризувати особливості репрезентації мовної особистості в жанрі щоденника; з'ясувати аспекти дослідження елітарних мовних особистостей у вказаних дискурсах.

Виклад основного матеріалу. Вибір мовних особистостей для дослідження епістолярного і щоденникового дискурсів мотивуємо кількома чинниками: належністю до елітарного типу національної мовленнєвої культури; публічним статусом особистості; відповідністю епістолярного дискурсу певному етапові розвитку мови й відповідного стилю; непересічністю особистості, її оригінальним мисленням та індивідуальною манерою письма [13, с. 103]. Ідеться про відомих особистостей, чия наукова, художня чи інша творчість є національною спадщиною. Це учені, які працювали в різних галузях науки – природничих та гуманітарних (В. І. Вернадський, М. Л. Гаспаров, Д. С. Лихачов, О. Ф. Лосєв, Ю. М. Лотман), творчі особистості (художник М. В. Нестеров, композитор Д. Д. Шостакович, оперний співак Ф. І. Шаляпін, поет-бард, актор В. С. Висоцький, поетеса М. І. Цветаєва, письменник В. П. Астаф'єв, актриса А. С. Демидова). Незалежно від того, яку сферу вони репрезентували, чи брали участь у літературному процесі, чи працювали зі словом, завдяки високому рівню комунікативної компетенції, особливостям мовної свідомості, творчим здібностям названі особистості були носіями елітарного типу мовленнєвої культури [13, с. 102].

Урахувавши кілька моментів (риторична організація мовленнєвої поведінки, настанова на успішну комунікацію, пріоритет національним традиціям спілкування, персоніфікація адресанта як відображення Я-психологічного та Я-фізичного), А. В. Кур'янович змодельовала інваріант елітарної мовної особистості в межах епістолярного дискурсу. На її думку, основними параметрами епістолярної елітарної мовної особистості є:

1. *Статусно-рольова характеристика адресанта.* Адресант є представником творчої інтелігенції, носієм культурних і моральних цінностей свого народу.

2. *Настанова адресанта.* Авторську громадянську позицію виражено через саморефлексію або соціальну рефлексію. Адресант неприховано демонструє власні погляди.

3. *Ідейно-тематична спрямованість.* Зміст епістолярію віддзеркалює розуміння наскрізної для автора проблеми ролі митця в суспільстві, що охоплює питання творчості, моральності та культурного розвитку.

4. *Тип епістолярного тексту.* Незважаючи на те, що листи мали приватний характер, вони набули поширення як у міжособистісному, так і в соціальному спілкуванні.

5. *Орієнтація на адресата*. Вибір певних комунікативних стратегій і тактик відповідав характерові стосунків комунікантів.

6. *Функційно-стилістичні властивості*. Вони зводяться до стильового синкретизму епістолярного дискурсу, репрезентантами якого є аутентичний, власне епістолярний – розмовний, та неаутентичний (художній, офіційно-діловий, публіцистичний) складники. У межах вивченого епістолярію виокремлено епістолярно-літературний, епістолярно-науковий, епістолярно-діловий, епістолярно-літературно-публіцистичний, епістолярно-публіцистично-діловий різновиди, що переважають у того чи того адресанта.

7. *Високий рівень мовленнєвої культури*. Ідеться про майстерне використання адресантом стилістичних і графічних засобів [13, с. 107–109].

Із наведеного випливає, що модельна епістолярна елітарна мовна особистість належить до творчої інтелігенції, опікується проблемою митця в суспільстві та історії, відзначається рефлексивною свідомістю, має високий рівень комунікативної й мовленнєвої компетентності, характеризується вільним дискурсивним виявом.

Жанрово-стилістична специфіка епістолярного дискурсу носіїв елітарного типу мовленнєвої культури залежить від етапу його розвитку й різновидів, а також від лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників. Стильовий синкретизм так чи так відображає індивідуальну манеру автора та специфіку історичної доби. Із II половини XX ст. і до кінця XX – початку XXI століть панував літературно-художній варіант епістолярного дискурсу. Епістолярно-літературний різновид (В. С. Висоцький, Ю. М. Лотман, М. І. Цветаєва, Ф. І. Шаляпін, Д. Д. Шостакович; В. П. Астаф'єв, А. С. Демидова) уможливило самовираження, «рефлексію в процесі осмислення великих історичних потрясінь»; епістолярно-публіцистичний різновид (В. П. Астаф'єв, Д. С. Лихачов) використовується для вираження соціально значущих ідей і як можливість впливу на адресата; епістолярно-науковий різновид (В. І. Вернадський, М. Л. Гаспаров) маніфестує схильність авторів до понятійно-логічного мислення; епістолярно-діловий різновид (Д. С. Лихачов) вербалізує осмислення себе з кута зору професійних і посадових обов'язків [10, с. 33]. Динаміка жанрово-стилістичних особливостей епістолярних текстів залежить від періоду в історії як епістолярію, так і мови загалом, його різновидів, типу носія мовленнєвої культури.

Певна мовна особистість зацікавлює дослідника не тільки в площині динаміки стилістичних особливостей епістолярного дискурсу на певному етапі розвитку, а й як особистість, яка в епістолярній спадщині відображає інший, невідомий свій ракурс. Ю. М. Лотман як літературознавець, семіотик, культуролог, знаний з наукових праць, зовсім інакшим постає в листах. Манера його епістолярно-мовленнєвої поведінки «надзвичайно специфічна, що дає право говорити про своєрідність його листів порівняно з текстами науковими» [12, с. 259]. Змішування стилів (розмовного з художнім, розмовного з науковим) в епістолярії ученого має за мету створення комічного ефекту. З особливою пристрасстю Ю. М. Лотман ставився до стилізації під наукове та розмовно-просторічне мовлення, послуговувався великим прагматичним потенціалом okazionalizmів, алегорій, мовної гри, графічним кодом передачі інформації [Там само, с. 260–261].

Вербальна поведінка відомого мовознавця О. О. Реформатського мала яскраві індивідуальні риси, зокрема він послуговувався «своїми» правилами орфографії й пунктуації, використовував латинський алфавіт тощо [8]. Епістолярна манера В. І. Вернадського виявляється на всіх рівнях моделі мовної

особистості й відзначається особливим типом мислення та мовної свідомості, специфічними мовними засобами, зокрема тропами, ключовими словами, граматичними конструкціями [11; 14].

На відміну від русистики, де склалася певна традиція дослідження елітарної мовної особистості в епістолярному дискурсі, починаючи з епістолярію О. С. Пушкіна як представника першого етапу формування елітарної мовленнєвої культури (І. А. Иванчук 2005, К. Є. Дмитрієва 1986, С. В. Антоненко 2000, О. П. Фесенко 2003, Г. Б. Омарова 2004) і продовжуючи епістолярієм І. С. Тургенєва (А. Г. Балакай 1978), А. П. Чехова (А. В. Белова 2005, Н. С. Баланчик 1992, С. В. Гусєва 2006, А. Н. Попова 1992), Л. М. Толстого (Є. В. Трофимова 2002), М. Цветаєвої і Б. Пастернака (Н. І. Большакова 1993, А. В. Кур'янович 2001, Ю. В. Макаріна 2000, М. А. Сулейманова 2009 тощо), в українській лінгвістиці (не літературознавстві) елітарну мовну особистість в епістолярному дискурсі вивчено ще досить фрагментарно. Утім, зазначимо, що деякі дослідники епістолярію не завжди наголошують на тому, що йдеться про елітарну мовну особистість, однак за особливостями комунікативної поведінки вона відповідає вимогам, які висувають до такого типу мовленнєвої культури. Це очевидний факт, що не потребує потрактування чи пояснення.

Науковці докладно схарактеризували питання, пов'язані з дискурсами, існування яких не викликає сумнівів з огляду на те, що вони репрезентують певну соціальну сферу. Небагатьом цікаво «створювати «хроніку узбіччя», коли поруч широка магістраль» [7, с. 228]. У зв'язку з цим периферійні форми реалізації дискурсів часто залишаються поза увагою вчених. Оскільки осмислення дискурсу на сучасному етапі розвитку науки ще не набуло чітких рис, і дослідники сьогодні в активному пошуку: вони прагнуть звести дискурси до певної типології, вивчають «комунікативну реальність», яку трактують як дискурсивну практику, мовленнєво-мисленнєву діяльність у соціальній комунікації [1, с. 6]. Зважаючи на сказане, наведену варіативність епістолярного чи іншого типу дискурсу саме так і розуміємо.

А. П. Загнітко переконаний, що мовна особистість «може бути пізнана через простеження особливостей її самовияву та послідовної ідентифікації в текстах» [3, с. 58], зокрема епістолярних. Учений розрізняє два основних різновиди епістолярно-дискурсивної практики – службову та особисту, друга з яких «позначена наповненням індивідуалізованих та персонологічних смислів і ремінісценцій» [Там само, с. 61]. Авторка цієї праці схарактеризувала комунікативні стратегії, обрані Юрієм Шевельовим для спілкування з Олексом Ізарським, що здійснено на матеріалі 265 листів. Проаналізовано стратегії природності, експресивності, активізації діалогу та інтертекстуальності, що насамперед репрезентують уміння адресанта тактовно й шанобливо ставитися до адресата й відображають лінгвоіндивідуації цього велетня науки.

Жанр щоденника розглядають у межах буттєвого дискурсу (Л. В. Дейна, С. Є. Ігнат'єва, Т. А. Космеда, М. О. Лаппо та ін.). Щоденниковий дискурс – найбільш сприятливе тло для реалізації суб'єктивної оцінки, оскільки він неординарне мовне середовище, що уможливлює реалізацію самовираження діариста, або щоденникаря. Суб'єктивний характер указанного дискурсу зумовлений фіксацією його автором власного бачення реального світу, його ставленням до нього, емпатією, емоціями, переконаннями [2, с. 6]. Жанр щоденника має спільні риси з публіцистичними жанрами: суб'єктивність, синтетичність, документальність, соціальна значущість, оповідна структура, засоби мовленнєвої

виразності. Жанротворчими ж його ознаками є синхронність, дискретність, датування, регулярність, сповідувальність, діалогічність тощо [4, с. 41–42].

У другій половині XX ст. жанр щоденника був досить популярним серед українських майстрів слова. Типологічно різні щоденники О. Довженка, Остапа Вишні, В. Малика, В. Симоненка, В. Стуса, К. Москальця об'єднує можливість вираження суб'єктивної та об'єктивної оцінки авторського Я. Ціннісна картина світу щоденника постає у вигляді специфічних семантичних вузлів, або аксіологічних кіл: «Я-митець», «Я-громадянин», «Я-особистість», «Я з-поміж людей», «Я-довкілля». Ці п'ять кіл перетинаються між собою і утворюють структуру «Я-образу», або Его-митця. Аксіологічне коло поділяється на сектори, репрезентовані «палітрою прагматичних форм і способів вираження» [3, с. 90]. Будь-яка критика, а тим більше самокритика, є оцінною. Самокритика стосується власної творчості, мистецьких принципів, ефективності роботи в загальнолітературному контексті. Ті чи ті комунікативні інтенції діариста втілюються за допомогою конкретних стилістичних засобів: лексико-семантичних, фразеологічних, словотвірних, синтаксичних одиниць, що органічно влітаються в тканину щоденника, виражаючи індивідуальну манеру, світобачення, внутрішній світ, утворюючи організовану підсистему вираження суб'єктивної та об'єктивної оцінки.

Щоденниковий дискурс Тараса Шевченка заслуговує на особливу увагу, що цілком зрозуміло з огляду на унікальність цієї яскравої елітарної мовної особистості. Т. А. Космеда аналізує щоденник як документ, що передає внутрішній стан поета, як задушевну бесіду автора із самим собою, діалог Его з його ж AlterEgo, як терапевтичний засіб для розрядження психічної напруги [9, с. 179], оскільки він написаний у період закінчення солдатської служби. Шевченків щоденник, названий ним як журнал, має синтетичний характер, поєднує художній і публіцистичний стилі. На таку особливість щоденника вказують і дослідники щоденників (зокрема, С. Є. Ігнат'єва), написаних у XX ст., що лише підтверджує синтетичність розглядуваного жанру.

До принципів щоденникової діяльності Т. Г. Шевченка уналежнено такі: реалізація автокомунікації як одного зі специфічних видів комунікації; скерованість на комунікативний процес і його наслідок; налаштування на постійність з незначними перебоями; відсутність налаштованості на єдиний узус; перетин діяльнісної, меморіальної та автокомунікативної функцій [9, с. 194].

Способи організації тексту в щоденникові можуть бути різноманітними залежно від того, як і про що розповідає автор. Хоч загалом щоденниковий дискурс поліфонічний за своєю суттю, однак можна сформулювати основні принципи відтворення минулого діариста. На основі щоденникових дискурсів Олеся Волі (письменник, журналіст), Олеся Гончара (письменник, критик, громадський діяч), Леоніда Коваленка (літературознавець і критик, член СПУ), Леся Танюка (режисер театру і кіно, заслужений діяч мистецтв України, перекладач, поет і письменник) С. Є. Ігнат'єва запропонувала розрізняти кілька способів організації комунікативного простору [6, с. 199–201]. *Емоційно-метафоричний* (перформативний) спосіб організації записів полягає в тому, що вони фіксують події-випадки з життя (ліричні, комічні, драматичні, трагічні), що вражали автора і, відповідно, спонукали до переживань, оцінок, запитань тощо. За *настановчого* (дидактичного) способу окремі фрагменти життя стають підґрунтям для повчань, побажань, висновків, що фактично відображають моральні та етичні принципи автора й можуть слугувати певним орієнтиром, настановою для інших.

Аналітико-телеологічний (ентимематичний) спосіб передбачає створення запису про прямування автора до мети, зокрема опис його рішень, висновків, планів, уже досягнутого на обраному шляху. Звісно, що вказані способи не обов'язково існують у чистому вигляді, вони можуть поєднуватися, чергуватися.

На основі записів у щоденниковому дискурсі Тараса Шевченка Т. А. Космеда створила їхню типологію, узявши до уваги певні параметри [9, с. 196–197]. Зокрема, залежно від *кількості описуваних подій* зафіксовано записи-відтворення всіх подій дня та записи-відтворення однієї події дня; залежно від *характеру інтелектуалізації* описуваних подій виокремлено інтелектуальні записи та записи емоційного плану; залежно від *ступеня залучення категорії пам'яті* визначено записи-спогади і записи, що не залучають категорію пам'яті; залежно від *аспектів відображення подій* вирізняє записи, що стосуються соціально-комунікативної, побутової, світської, психічної та фізичної сфер життя. У межах кожного різновиду щоденникового дискурсу подано перелік форм репрезентації відображення певних ситуацій, фактів, учинків, станів, настроїв, оцінок тощо. Наприклад, залежно від переважання раціонального чи емоційного складника в процесі відтворення моментів життя запис може мати форму міркування, роздумів, аналізу й оцінки чужих думок, критичних зауважень, схвалення/несхвалення або аналізу власних переживань, емоцій, мрій, оцінки психічного стану близьких і знайомих. Відображенням соціально-комунікативної сфери поета слугує його реакція на лист чи зустріч, побутової – налагодження побуту, робота й відпочинок, світської – запис про гостини, відвідини театру та ін., психічної – вираження почуттів, фізичної – оцінка власного самопочуття та здоров'я інших.

Визначення зразкової мовної особистості в щоденниковому дискурсі пов'язують з її інтелектуальними характеристиками, цінностями, типом мовленнєвої культури та індивідуальними особливостями. Досліджуючи еталонну мовну особистість, варту наслідування, С. Є. Ігнат'єва звертає увагу на її мовні параметри, продуктивні метафоричні моделі пам'яті, способи організації спілкування, стратегії позитивної ввічливості, архетипи й концепти (*мати, віра, море, місто*) тощо (див.: [5] та ін.).

На матеріалі щоденників 1901–1969 років, оприлюднених у 2011 році, схарактеризовано окремі особливості К. І. Чуковського як елітарної мовної особистості, зокрема взято до уваги інформаційний, аксіологічний та психологічний параметри елітарної мовленнєвої культури. Високий ступінь емоційності автора щоденника, особливо його другої частини, свідчить, як уявляється, про компенсаторну поведінку, оскільки в реальній комунікації з віком К. І. Чуковський менше вдавався до оцінювання істот, предметів, об'єктів і под., що відповідно компенсувалося в щоденнику, де автор аналізував людські вчинки, оцінював їх у форматі автокомунікації. Саме в цьому жанрі надзвичайно емоційний у молоді роки К. І. Чуковський вільно висловлюється про негативні риси людей щодо їхньої професійної діяльності та повсякденного життя. Авторів, твори яких не відзначалися високою якістю, він жорстко номінував, актуалізуючи словотвірні та семантичні неологізми; характеризуючи ж талановитих авторів, він послуговується метафорами; себе ж як поета, письменника оцінює негативно, а позитивну самооцінку передає за допомогою чужого оцінювання. Самокритика стосується малої результативності власної роботи, вона також пов'язана з особливим ставленням до творчості певного автора й неможливістю здійснити у зв'язку з цим повноцінний аналіз [15, с. 81–84]. Спрацьовує неписане правило: себе не

можна хвалити навіть за умови зміни комунікації. Похвала себе вводиться в щоденник за допомогою певної захисної стратегії, наприклад як посилення на чужу авторитетну думку [16, с. 95].

Три названі вище критерії елітарної мовної особистості тісно пов'язані й своєрідно реалізуються в щоденнику К. І. Чуковського: завдяки вербалізації інформаційного й аксіологічного критеріїв авторові вдається дати відверту об'єктивну оцінку, раціонально пояснивши її; психологічний компонент виявляється як можливість завдяки компенсаторній поведінці висловити критику на чийсь адресу під час автокомунікації [15, с. 85].

У публікаціях, що мають на меті опис специфіки мовного вираження, комунікативної поведінки елітарної мовної особистості, розроблено теоретичні питання принципів аналізу, чинників вибору особистостей для дослідження, створено інваріант модельної елітарної мовної особистості в певному дискурсивному вияві, подано приклади характеристик таких особистостей, визначено різновиди дискурсів. В українській лінгвістиці праць такого типу ще небагато. Проте ті роботи, що вже побачили світ, досить ґрунтовні. Саме вони заклали підвалини для подальших досліджень у галузі лінгвоперсонології, накреслили певні напрями та аспекти для майбутніх студій.

Висновки і перспективи. Значний інтерес до епістолярного й щоденникового дискурсів пов'язаний з величиною тих елітарних мовних особистостей, які реалізувалися в певній царині людської діяльності: художній творчості, науці, публіцистиці. Усебічне осмислення духовних, моральних та естетичних цінностей, ідіостилістичних особливостей особистості можливе за опрацювання її різних іпостасей, що відображають неординарність людини і її світогляду, убоління за долю народу, мови, культури. Розглядувані дискурси демонструють індивідуальність та неповторність аналізованих мовних особистостей, а також репрезентують національну картину світу крізь призму поглядів, думок, способу мислення непересічних людей конкретної історичної епохи та загальнокультурний потенціал етносу.

Вивчення епістолярної та щоденникової комунікації можна вважати одним з актуальних аспектів дослідження в лінгвоперсонології. Зазначене стосується як загальнонаціонального, так і індивідуального компонентів структури елітарної мовної особистості. В україністиці розвивається напрям студій, пріоритетом яких є осмислення елітарної мовної особистості на основі різних дискурсивних практик.

Перспективу вбачаємо у вивченні аспектів елітарної мовної особистості в інших дискурсах.

Бібліографічні посилання

1. Голоднов А. В. Риторический метадискурс: основания прагматингвистического моделирования и социокультурной реализации (на материале современного немецкого языка): монография. Санкт-Петербург: Астерион, 2011. 344 с.
2. Дейна Л. В. Суб'єктивна та об'єктивна оцінка в українському щоденниковому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Полтава, 2016. 229 с.
3. Загнітко А. Мовна особистість в епістолярному дискурсі: типологія лінгвоіндивідуалізацій і лінгвоіндивідуалізацій. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 33. С. 58–71.
4. Ігнат'єва С. Діаріуш як жанр щоденникового дискурсу. *Studia ukrainica poznaniensia*. 2018. Vol. VI. С. 37–43.
5. Ігнат'єва С. Є. Елітарна мовна особистість у синтаксичній репрезентації щоденникового дискурсу. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 246–257.

6. Ігнат'єва С. Є. Функціонально-комунікативний простір в українському щоденниковому дискурсі. *Філологічні студії*. Вип. 7. 2012. С. 194–204.
7. Иссерс О. С. Дискурсивная практика как наблюдаемая реальность. *Вестник Омского университета*. 2011. № 4. С. 227–232.
8. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: Изд-во ЛКИ, 2010. 264 с.
9. Космеда Т. А. Ego і AlterEgo Тараса Шевченка в комунікативному просторі щоденникового дискурсу: монографія. Дрогобич: Коло, 2012. 372 с.
10. Курьянович А. В. Динамика жанрово-стилистических особенностей русского эпистолярного дискурса носителей элитарного типа речевой культуры (XX–XXI вв.): автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Томск, 2013. 40 с.
11. Курьянович А. В. Элитарная речевая культура в зеркале отечественной эпистолярной традиции. *Вестник ТГПУ*. 2011. Вып. 3 (105). С. 76–80.
12. Курьянович А. В. Эпистолярная языковая личность: к вопросу определения категориальных и типологических черт. *Сибирский филологический журнал*. 2014. № 4. С. 255–262.
13. Курьянович А. В. Эпистолярная языковая личность: опыт моделирования (на материале русского эпистолярного дискурса XX–XXI вв.). *Вестник науки Сибири*. 2014. № 3 (13). С. 100–110.
14. Курьянович А. В. Языковая личность ученого – носителя элитарной речевой культуры (на материале эпистолярного дискурса В. И. Вернадского). *Сибирский филологический журнал*. 2010. № 1. С. 188–197.
15. Лаппо М. А. К. И. Чуковский как носитель элитарной речевой культуры. *Русская речь*. 2015. № 2. С. 80–85.
16. Трипольская Т. А. Эмотивно-оценочный дискурс: когнитивный и прагматический аспекты. Новосибирск: Изд-во НГПУ, 1999. 170 с.

References

1. Golodnov, A. V. (2011), *Rhetorical metadiscourse: the basics of pragmalinguistic modeling and socio-cultural implementation (based on the modern German language)* [*Ritoricheskiy metadiskurs: osnovaniya pragmalingvisticheskogo modelirovaniya i sotsiokul'turnoy realizatsii (na materiale sovremennogo nemetskogo yazyka)*], Sankt-Peterburg, 344 p.
2. Dejna, L. V. (2016), *Subjective and objective evaluation in Ukrainian diary discourse: dissertation* [*Sub'ektivna ta ob'ektivna ociinka v ukrai'ns'komushhodennykovomudyskursi: dis ... kand. filol. nauk*], Poltava, 229 p.
3. Zagnitko, A. (2016), “Language personality in epistolary discourse: typology of the linguoindividuation and linguoindividualization” [“Movnaosobystist' v epistoljarnomu dyskursi: typologija lingvoindyviduiacij i lingvoindyvidializacij”], *Gumanitarna osvita u tehnychnykh vyshchyh navchal'nykh zakladah*, No 33, pp. 58–71.
4. Ignat'jeva, S. (2018), “Diariush as a genre of diary discourse” [“Diariush jak zhanr shhodennykovogo dyskursu”], *Studia ukrainica poznaniensia*, Vol. VI, pp. 37–43.
5. Ignat'jeva, S. Je. (2013), “Elite language personality in the syntactic representation of the diary discourse” [“Elitarna movna osobystist' u syntaksychnij reprezentacii' shhodennykovogo dyskursu”], *Filologichni studii'*, Vol. 9, Ch. 2, pp. 246–257.
6. Ignat'jeva, S. Je. (2012), “Functional-communicative space in the diary discourse” [“Funkcional'no-komunikatyvnyj prostir v ukrai'ns'komu shhodennykovomu dyskursi”], *Filologichni studii'*, Vol. 7, pp. 194–204.
7. Issers, O. S. (2011), “Discursive practice as an observable reality” [“Diskursivnaya praktika kak nablyudaemaya real'nost'”], *Vestnik Omskogo universiteta*, No 4, pp. 227–232.
8. Karaulov, Ju. N. (2010), *Russian language and language personality* [*Russkij jazyk i jazykovaja lichnost'*], Moscow, 264 p.
9. Kosmeda, T. A. (2012), *Ego and Alter Ego of T. Shevchenko in the communicative space of diary discourse* [*Ego i Alter Ego Tarasa Shevchenka v komunikativnomu prostori shhodennykovogo dyskursu*], Drogobich, 372 p.

10. Kur'yanovich, A. V. (2013), *Dynamics of genre-stylistic features of the Russian epistolary discourse of speakers of elite type of speech culture: Author's thesis* [Dinamika zhanrovo-stilisticheskikh osobennostey russkogo epistolyarnogo diskursa nositeley elitarnogo tipa rechevoy kul'tury (XX–XXI vv.): avtoref. dys ... kand. filol. nauk], Tomsk, 40 p.
11. Kur'yanovich, A. V. (2011), "Elite speech culture as reflection of domestic epistolary tradition" ["Elitarnaya rechevaya kul'tura v zerkale otechestvennoy epistolyarnoy traditsii"], *Vestnik TGPU*, Vol. 3 (105), pp. 76–80.
12. Kur'yanovich, A. V. (2014), "Epistolary linguistic personality: on the question on defining categorical and typological features" ["Epistolyarnaya yazykovaya lichnost': k voprosu opredeleniya kategorial'nykh i tipologicheskikh chert"], *Sibirskiy filologicheskii zhurnal*, No 4, pp. 255–262.
13. Kur'yanovich, A. V. (2014), "Epistolary language personality: the experience of modeling (based on the Russian epistolary of 20th–21st centuries)" ["Epistolyarnaya yazykovaya lichnost': opyt modelirovaniya (na materiale russkogo epistolyariya XX–XXI vv.)"], *Vestnik nauki Sibiri*, No 3 (13), pp. 100–110.
14. Kur'yanovich, A. V. (2010), "The linguistic personality of a scientist – the carrier of elitist speech (on the material of V. I. Vernadsky's epistolary discourse)" ["Yazykovaya lichnost' uchenogo – nositelya elitarnoy rechevoy kul'tury (na materiale epistolyarnogo diskursa V. I. Vernadskogo)"], *Sibirskiy filologicheskii zhurnal*, No 1, pp. 188–197.
15. Lappo, M. A. (2015), "K. I. Chukovsky as the bearer of elite speech culture" ["K. I. Chukovskiy kak nositel' elitarnoy rechevoy kul'tury"], *Russkaya rech'*, No 2, pp. 80–85.
16. Tripol'skaya, T. A. (1999) *Emotive-evaluative discourse: cognitive and pragmatic aspects* [Emotivno-otsenochnyy diskurs: kognitivnyy i pragmaticheskii aspekty], Novosibirsk, 170 p.

РОМАНЧЕНКО Алла Петровна

кандидат филологических наук, докторант кафедры украинского языка Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина; тел.: (048)776-14-80; e-mail: apromanchenko@ukr.net; ORCIDID: 0000-0001-6870-2429

**ЭЛИТАРНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В ЭПИСТОЛЯРНОМ И ДНЕВНИКОВОМ
ДИСКУРСАХ: АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ**

Аннотация. *Объект изучения* – эпистолярный и дневниковый дискурсы, *предмет* – аспекты исследования языковой личности. *Цель* статьи – проанализировать специфику изучения элитарной языковой личности в рамках эпистолярного и дневникового дискурсов. Используются описательный и сопоставительный *методы*. В *результате* исследования выявлена специфика элитарной языковой личности, ее основные параметры, разновидности эпистолярного дискурса, особенности автокоммуникации. Намечены аспекты изучения языковой личности в лингвистике в указанных дискурсах, сконцентрировано внимание на прагматических возможностях самовыражения в них, освещена степень разработки проблемы. *Практическое применение* результатов возможно в исследованиях языковой личности в других дискурсах и дискурсивных практиках. **Выводы.** Выбор языковых личностей для исследования эпистолярного и дневникового дискурсов мотивируется такими факторами: принадлежностью к элитарной национальной речевой культуре; публичным статусом; неординарностью личности; ее оригинальным мышлением и индивидуальной манерой письма. Модельная элитарная языковая личность принадлежит к творческой интеллигенции, интересуется проблемой творца в обществе и истории, отличается рефлексивным сознанием, имеет высокий уровень коммуникативной и речевой компетентности, характеризуется свободой дискурсивных проявлений. Всестороннее осмысление духовных, моральных и эстетических ценностей, идиостилистических особенностей личности становится возможным при условии изучения ее разных ипостасей. Рассматриваемые дискурсы демонстрируют индивидуальность и неповторимость анализируемых языковых личностей, поскольку в них репрезентирована национальная картина мира через взгляды неординарных людей определенной исторической эпохи и общекультурный потенциал этноса.

Ключевые слова: элитарная языковая личность, эпистолярный дискурс, дневниковый дискурс, речевая культура, коммуникативное поведение, эпистолярий, дневник.

Alla P. ROMANCHENKO

Ph. D. in Philology, doctoral student, Odesa I. I. Mechnikov National University;
Frantsuzkiy Blvd., 24–26, Odesa, 65058, Ukraine; tel.(048)776-14-80; e-mail: apromanchenko@ukr.net;
ORCID ID: 0000-0001-6870-2429

ELITE LANGUAGE PERSONALITY IN EPISTOLARY AND DIARY DISCOURSES: ASPECTS OF RESEARCH

Summary. *Object* of the research is epistolary and diary discourses. *Subject* of the research is aspects of studying of language personality. The *aim* of the article is to analyze specificity of the research on elite language personality within epistolary and diary discourses. Its main task is to elucidate the aspects of the analysis of famous language personalities in modern linguistics. The paper applies descriptive and comparative *methods*. As a *result* of the study, the specificity of elite language personality, its main parameters, types of epistolary discourse and peculiarities of autocommunication were revealed. The aspects of studying of the language personality in studied discourses are described. Special attention is paid to the pragmatic ways of expression in them. The degree of development of the problem is characterized. *Practical application* of the results is possible in studies of language personality in other discourses and discursive practices. *Results.* The level of researchers' interest to language personalities which represent a certain field of activity, reached success, have significant scientific achievements and literature heritage has increased recently. The choice of language personalities to make a research on epistolary and diary discourses is motivated by the next factors: belonging to elite national speech culture; public status; remarkability of a personality, its original thinking and individual writing style. Elite language personality model is a creative intellectual, cares about the artist's problem in society and history, it is characterized by reflective consciousness and freedom of discursive manifestation, has a high level of communicative and language competences. Considered discourses demonstrate individuality and uniqueness of the analyzed language personalities. They represent national world view through the views of extraordinary people of a certain historic epoch and the general cultural potential of an ethnic group.

Key words: elite language personality, epistolary discourse, diary discourse, speech culture, communicative behavior, diary.

Надійшла до редакції 30.03.2018

<https://doi.org/10.15421/251815>

УДК 802.0-56(075.8)

SUIMA Irina Pavlivna

Candidate of Science, Philology, Associate Professor of Translation and Linguistic Training of
Foreigners Department of Oles Honchar Dnipro National University; Gagarin Avenue, 72,
Dnipro, 49010, Ukraine; tel.: +38(056) 374-98-86; e-mail: Suima-irina@mail.ru;
ORCID ID: 0000-0002-2209-8614

CREATION AND FUNCTIONING OF THE RESPONSIVE SENTENCES WITHIN THE DIALOGICAL SPEECH UNDER THE INFLUENCE OF LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC SENTENCES

Summary. *Objective* of the paper is to identify and analyze peculiarities of creation and functioning of responsive sentences within the dialogical speech. *Object* under analysis is verbal reaction to the any kind of statement, structural, lexical and semantic features of the responsive sentence, *subject* is the influence of linguistic and extralinguistic factors on the structure and functioning of responsive constructions. *Material* of the research consists of dialogical entities containing responsive replicas, fixed on the referential books and phrasebooks in English. The paper applies descriptive, comparative and structural *methods*. *Finding* of the analysis is the consideration of the main linguistic factors, influencing the specifics of the responsive sentences in the dialogue. It is shown the influence of linguistic and extralinguistic factors on structure and semantics of the responsive sentences within the dialogical speech. *Practical value:* of the analysis results can be implemented in studies of dialogue and dialogical speech in